

**לשונם של מכתבי חרדיות
בנות עדות המזרח
היבטיים מילוניים, מורפולוגיים,
תחביריים וסוציולינגוויסטיים**

מאת רחל נפרסטק

עבודה במסגרת הדרישות לתואר "מוסמך"
המחלקה ללשון עברית, אוניברסיטת בר אילן,
תשס"א

מנחה: ד"ר יצחק שליזנגר

אפיונים לשוניים ייחודיים לסוציולקט החרדי

פרק ראשון: מבוא

לא אחת זועמת התקשורת על נאומיו של הרב עובדיה יוסף, מנהיג תנועת ש"ס. האם הציבור הישראלי מבין את נאומיו? מסתבר שלא תמיד. נראה כי במדינת ישראל חיות שתי שפות זו לצד זו: השפה העברית הכלל-ישראלית והשפה החרדית. שתי השפות משתמשות באותן המילים, אך לעתים המשמעויות שונות בתכלית.

במחקרנו ניסינו לאפיין את לשונן הכתובה של נערות חרדיות בנות עדות המזרח, הקוראות את שבועון מפלגת ש"ס - "יום ליום", בהשוואה ללשונן הכתובה של נערות חרדיות הקוראות את השבועון החרדי "משפחה". הנחנו, כי קוראות השבועון "משפחה" מייצגות את שפת הסטנדרט החרדית.

יש להניח כי המאפיינים הייחודיים הללו של שפתן הכתובה של הנערות ייגזרו מתוך אפיוניה הייחודיים של החברה החרדית, ובפרט החברה החרדית-מזרחית ומאפיוניה של שפת נשים בניגוד לשפת גברים.

במחקר, ניסינו לבדוק את הלשון הייחודית על פי הקריטריונים הבאים:

1. בתחום תורת הצורות - שימוש בכינויים דבוקים לעומת צורות פרודות, שימוש בסוגים שונים של צירופי סמיכות, כגון סמיכות כפולה ובצירופי סמיכות פרודים, גיוון השימוש בבניינים מסוימים.

2. תחום התחביר -

1.2 אורך המשפט כסוגל סגנוני.

2.2 שימוש במבנים משועבדים (לעומת מבנים מאוחדים).

3. בתחום המילון - איתור צירופים ייחודיים לשפת הבנות: מילים אופייניות, ביטויים אופייניים, שימוש בצירופים לשוניים מיוחדים.

4. סטיות מהנורמה - בתחומי תורת הצורות, התחביר, המילון והכתיב, נבדקו רק בקבוצת המחקר מאחר שבקורפוס קבוצת הביקורת תוקנו השגיאות בטרם הובא לדפוס.

לצורך המחקר נדגמו חמישים מכתבי קוראות **מקוריים** של השבועון "יום ליום", שנשלחו למדור "רצייתי לשאול", העונה על שאלותיהם של ילדים ובני נוער - והם קבוצת המחקר. ההשוואה נעשתה עם חמישים מכתבי קוראות של השבועון "משפחה", שנשלחו למדור "עד חצי העמוד", העונה על שאלותיהם של ילדים ובני נוער והם קבוצת הביקורת.

מקורו של קורפוס המחקר

השבועון ששימש אותנו לצורך עבודה זו היה השבועון "**יום ליום**", עיתון שנוסד בשנת 1992. שבועון זה הוקם על ידי תנועת ש"ס תחילה במתכונת של עיתון יומי, אולם לאחר מספר חודשים הפך לשבועון. מטרתו היתה להביא את דבר התנועה ואת עמדותיה לבחוריה. לראשונה הועלה נושא הקיפוח העדתי בבתי הספר החרדיים בגלוי ובאומץ מעל דפיו של עיתון חרדי, ולראשונה ניתן באמצעותו ביטוי הולם לדעות של כותבים חרדים מהזרם הספרדי. תפוצת העיתון עולה בהתמדה עם השנים. על פי הוראתו של הרב עובדיה יוסף מותר לקנות את השבועון במסגרת כספי מעשר (הפרשת עשירית מההכנסה החודשית של המשפחה למטרות צדקה), ועל כן רבים ממצביעי ש"ס הסרים למרותו של הרב, רוכשים את השבועון. השבועון כולל דברי אקטואליה, פוליטיקה, פובליציסטיקה, וכן חוברת מיוחדת המוקדשת לדברי קודש, ומבטאת את דעותיו ואת פסקיו של הרב עובדיה יוסף.

בשבועון קיים מדור "קוראים כותבים", וכן מדור "משפחה" המיועדים בעיקר לנשים. אל השבועון למבוגרים מצורף מידי שבוע גם שבועון לילדים ובני-נוער המכונה "יום-צעיר", אשר בו מובאים סיפורים וכתבות המיועדים לצעירים חרדים. במסגרת שבועון זה כותבת מגישת עבודה זו את המדור "רציתי לשאול", העונה על שאלות אישיות של ילדים ובני נוער, ובעיקר על שאלותיהן של נערות מתבגרות. המדור מתפרסם ברציפות מאז הקמת העיתון לפני כשש שנים. שאלותיהן של הפונות עוברות עריכה, תמצות ותיקון של שגיאות כתיב ודקדוק בטרם יובאו לדפוס, אולם נשמרו גם כל המכתבים המקוריים שנשלחו למערכת במשך השנים.

נתוני קורפוס המחקר

50 מכתבים שנשלחו למערכת השבועון "יום ליום" למדור "רציתי לשאול" על ידי בנות נעורים, בין השנים 1992 עד 1999, ואשר נבחרו באקראי לצורך ניתוחם. בקורפוס זה נעשה שימוש במכתביהן המקוריים של הנערות, ולא בעיבודים שנעשו למכתבים אלה מעל דפי השבועון. הקורפוס מכיל 8478 מילים, 913 משפטים. הממצאים בקורפוס המחקר הושגו לאלה שבקורפוס נוסף המהווה קבוצת ביקורת.

מקורו של קורפוס הביקורת

השבועון ששמש אותנו לצורך המחקר הוא השבועון "משפחה" המיועד לכלל הציבור החרדי, ומצורף אליו עיתון לילדים ובני נוער בשם "ילדים". שבועון "משפחה" הוא שבועון של "מותרות", שכן, לכל קבוצה חרדית יש עיתון משלה, כגון: יתד נאמן לליטאים, המודיע לחסידים וכו', ואילו שבועון "משפחה" הוא שבועון נוסף, הנרכש בדרך כלל בנוסף לעיתון של הזרם המסוים, שאליו משתייך הקורא.

נתוני קורפוס הביקורת

50 מכתבי נערות שפורסמו השבועון "ילדים", עיתון לצעירים חרדים, המסופח לשבועון "משפחה" (המדור: "עד חצי העמוד - ריקי עונה לשאלות אישיות"). שבועון זה מיועד לקהל הקוראים החרדי בכללו, ממוצא אשכנזי או ממוצא מזרחי, אך הועדפו שמות ממוצא אשכנזי, כאשר ניתן הדבר, שכן, שמן של חלק מהכותבות חסוי. הקורפוס מכיל 5079 מילים, 512 משפטים.

כלי המחקר:

כלים סטטיסטיים הבודקים שכיחויות: מבחן X^2 ומבחן t . פרויקט השו"ת, שבעזרתו נבדקו מילים ופעלים הקשורים למקורות.

הנחות מוקדמות:

א. מכיוון שרבים ממנויי השבועון "יום ליום" של תנועת ש"ס גרים בעיירות פיתוח, וכן נמנים על השכבה הסוציו-אקונומית הנמוכה, כמתברר מהרקע התיאורטי, יש להניח כי נמצא בכתיבתם מאפייני לשון של השכבה הסוציו-אקונומית הנמוכה, כגון: שימוש מועט בפעלים הסבילים, העדפת צורנים פרודים על פני דבוקים, העדפת סמיכות פרודה על פני סמיכות דבוקה או כפולה, משפטים קצרים ולא מורכבים, חריגויות לשון. רכישת השבועון נעשית מכספי מעשרות, שעל הציבור החרדי להפריש מידי חודש לצדקה, בכל מקרה, (זאת בהמלצתו של הרב עובדיה יוסף ובאישורו), ועל כן הציבור

אינו רואה ברכישת השבועון 'הפסד כספיי' אלא הוצאה שראוי לעשותה. לעומת זאת שבועון "משפחה" שקורפוס ממנו מהווה את קבוצת הביקורת שלנו, איננו נחשב כשבועון מפלגתי אלא מיועד לציבור החרדי בכללותו. קניית שבועון זה נחשבת כהוצאת **מותרות**, ועל כן אוכלוסיית קוראיו, מן הסתם, בעלת רקע סוציו-אקונומי גבוה יותר, ומשום כך יזכו לציון גבוה יותר ברמת הנורמטיביות הלשונית שלהם, ואף יימצאו בעלי רמה לשונית גבוהה יותר.

ב.

באוכלוסיית המחקר, קוראי השבועון "יום ליום" של ש"ס, קיים מספר רב של חוזרים בתשובה, כפי שמתברר ברקע התיאורטי. ויכולה אף אני להעיד על כך, שחלק ניכר מכתבי המכתבים למערכת, מדווחים על עצמם כעל חוזרים בתשובה, ויהיה, כנראה, ביטוי לכך בסגנון כתיבתם מן ההיבטים הבאים:

1. שפתם תהא מתובלת יותר בסלנג ובמאפייני סגנון חילוניים, מאשר אצל קוראי "משפחה", מאחר שמוצאם מהחברה החילונית.

2. נמצא בשפתם ריבוי מוגזם של מטבעות לשון השאובות מהתורה, המשנה, הגמרא ומן ההווי הדתי, משום שיש להם צורך להוכיח לעצמם ולשומעיהם את תפיסת עולמם החרדית, כדי לזכות בהכרה חברתית ובמעמד חברתי שווה לזה של חרדים מבטן ומלידה. להנחה זו יש סימוכין במחקרו של תימור (תשנ"ו, עמ' 67-80), שעסק בתפקיד הלשון בתהליך החזרה בתשובה של עבריינים, ומצא כי בתהליך החזרה בתשובה של עבריינים יש ללשון תפקיד מרכזי ביצירת דימוי חברתי ודימוי אישי של אדם דתי. דימוי חדש זה הוא תנאי חשוב לשיקומו של העבריין.

קוראי השבועון "משפחה" הנמנים עם כלל הציבור החרדי, יציגו פחות ביטויים מן המקורות ומן ההווי הדתי, משום שאינם 'חרדים' לחרדיותם, ואין להם צורך להבליט אותה. הנחה נוספת לריבוי ביטויים מן המקורות: ידוע כי בני עדות המזרח מסורתיים יותר בהשוואה לאחיהם האשכנזים, ואולי, באותו יחס, נמצא כי גם בחברה החרדית יציגו בני עדות המזרח, הנמנים עליה, משקל רב יותר למבעים מן המקורות מאשר עמיתיהם האשכנזים.

תוצאות המחקר:

בתחום המורפו-סינטקטי: הנערות החרדיות מעדות המזרח הציגו רמה לשונית נמוכה יותר משפת הסטנדרט החרדית. **בתחום הפועל:** הנערות מעדות המזרח הציגו שימוש מועט באופן מובהק בפעלים סבילים. **באורך המשפט:** נמצא כי קבוצת המחקר הציגה שכיחות נמוכה יותר של משפטים ארוכים. **בשכיחות מבני משפטים מורכבים:** קבוצת המחקר הציגה פחות משפטים מורכבים בהשוואה לקבוצת הביקורת.

אולם היו גם תחומים שבהם לא נמצא הבדל בין הנערות מעדות המזרח - קבוצת המחקר, לבין הנערות ששפתן מהווה את שפת הסטנדרט - קבוצת הביקורת: **בתחום הפועל:** לא נמצא הבדל בשכיחות הפעלים מתוך כלל המילים, ולא נמצא הבדל במידת גיוונם של הפעלים. בשכיחות בניינים נמצא כי בשני הקורפוסים שכיחות השימוש בבניין קל עולה באופן מובהק על השימוש ביתר הבניינים. **בתחום שכיחות הצורניים הדבוקים:** לא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות. **בצירופי הסמיכות:** נמצא הבדל משמעותי לטובת קבוצת המחקר, אולם קשה ללמוד מכך על פערים ברמה הלשונית מכיוון ש בעברית המודרנית, הנוטה לאנליטיות, מקובל להעדיף סמיכות פרודה על פני סמיכות דבוקה במקרים רבים.

בתחום החריגות הלשונית: נערך תיאור איכותי שבו הוצגו סטיות לשוניות מהנורמה בלשון של בנות מעדות המזרח, אולם נמנענו מלערוך השוואה, בעניין זה, בין קבוצת המחקר לקבוצת הביקורת, מאחר שקורפוס הביקורת אינו הקורפוס המקורי, ויש להניח שתוקנו סטיות לשוניות בטרם הובא הקורפוס לדפוס. הסטיות הלשוניות שנמצאו בקורפוס המחקר, כללו: חריגות בתחום המורפו-סינטקטי, חריגות משלבית, חריגות בתחום הכתיב, וחריגות הנובעת מהסוציולקט החרדי המיוחד.

בתחום האפיונים הייחודיים לסוציולקט החרדי: נמצא כי בכל המאפיינים המיוחדים שנבדקו: צירופים שמניים, פעלים וצירופים פועליים, נוטריקונים וקיצורים, עלתה באופן מובהק שכיחות השימוש בהם אצל הבנות החרדיות בנות עדות המזרח על פני שכיחותן אצל כלל הבנות החרדיות. ממצאים אלה משקפים, אולי, את העובדה שרבות מהבנות הקוראות את השבועון "יום ליום" של תנועת ש"ס הן חוזרות בתשובה, ומרגישות צורך לסגל לעצמן סוגלי לשון חרדיים יותר מאשר החברה החרדית בכלל, בגלל הצורך שלהן להוכיח לחברה, ובעיקר לעצמן, כי השתלבו כראוי בחברה החרדית.

סיבה נוספת: החברה ממוצא מזרחי ידועה כמסורתית בהשוואה לחברה ממוצא אשכנזי, ויש להניח שיחס זה קיים גם בחברה החרדית. ייתכן כי השימוש הרב בסוגלים חרדיים אצל בנות מעדות המזרח מבטא את אמונתן התמימה והבלתי ניתנת לערעור בבוא העולם. בפרק זה הצגנו צירופים שמניים וצירופים פועליים המשמשים גם בחברה הכלל-ישראלית וגם בחברה החרדית, אולם בחברה החרדית משמעות הצירופים שונה לגמרי מזו המשמשת בחברה הכלל ישראלית. לדוגמה: "אני רוצה להתחיל לקבל קבלות", שבחברה הכלל-ישראלית אפשר להבין זאת כ: "להתחיל לקבל קבלות על סכום כסף שנמסר" ואילו בחברה החרדית פירושו: "אני רוצה להתחיל לקבל עלי עול מצוות". גם המושג הידוע כל כך בחברה החרדית: "ישיבה קטנה" יכול היה להתפרש בחברה הכלל-ישראלית כ- "ישיבה מעוטת תלמידים", בעוד שכל חרדי יודע, כי מדובר ב: "ישיבה לצעירים בני 13-17". **מכאן הגענו למסקנה, שיש להיזהר מאוד מהסקת מסקנות, באשר לנאומי רבנים, והעיתונאים, שתפקידם לסקר את נאומיהם, כדאי שילמדו תחילה את שפתם המיוחדת.**

אם נשוב לנאומיו של הרב עובדיה יוסף ולשיחותיו, נוכל לומר שהרב עובדיה יוסף מתאים את שפתו היטב לשפת שומעיו: הוא מדבר אליהם במשלב לשוני נמוך יחסית, ויחד עם זאת הוא מרבה לצטט מן המקורות ולהשתמש הרבה בסגנון המקורות.²

פרק שני: אפיונים לשוניים ייחודיים לסוציולקט החרדי

בראיון שהתפרסם במעריב (23.02.02) מעיד על עצמו דב אלבוים - סופר, לשעבר עיתונאי, לשעבר עילוי ישיבה חרדי: "עם האינטלקט אף פעם לא היתה לי בעיה - דברים באו לי בקלות. אבל בענייני תקשורת עם הסביבה היה לי ממש פיגור סביבתי, שחלקו נשאר גם היום. לא פעם אני חושב שאני מבין משהו שנאמר, ומתברר שאני לא מבין בכלל. מילים מתפרשות אחרת, החשיבה היא אחרת"

כאמור, קיים שוני בין השפה הכללית לשפה החרדית. אחת ממטרות המחקר היתה אפיון צירופים ייחודיים הקיימים בקורפוס המחקר, אך לא בקבוצות אוכלוסייה אחרות. צורות אלה אפיינו את הסוציולקט של בנות להורים מצביעי ש"ס.

מאפיינים ייחודיים אלה כוללים צירופים שמניים וצירופים פועליים. נציג עתה את האפיונים המיוחדים ואת שכיחותם של האפיונים הנ"ל בין קבוצת המחקר לקבוצת הביקורת.

צירופים שמניים

זילברשלג (1998), עמ' 76-77, שלזינגר (תשנ"ב, עמ' 141-147), לוי 919889, עמ' 252 מציינים כי קיים שוני בסגנון הכתיבה של חרדים בכלל ובצורת השימוש בצירופים השמניים בפרט. שלזינגר (תשנ"ב) מציין כי בעל השכלה תורנית יעדיף מילה נדירה מבין הנרדפות מרבדים שונים, יעדיף מילים מלשון חז"ל ומן המקרא על מילים מודרניות. זילברשלג (1998) מאפיין את הכתיבה החרדית בשימוש רב במקורות כולל ביטויים ארמיים. לוי (1988) עומד על צירופים שמניים המיוחדים לחברה החרדית, שזר לא יבינם, כגון: "נקיי דעת", "סגי נהור". צירופים שמניים מיוחדים נמצאו גם במחקרנו:

צירופים שמניים השאובים מן המקורות

בסעיף זה אציין כל צירוף שמני שנמצא במקורות. הצירופים נבדקו בעזרת תכנת המחשב של פרויקט השו"ת. רוב הצירופים שנרשמו מופיעים במספר רב מהמקורות ולא במקור בודד בלבד. הממצאים מוצגים בטבלה 9. רשימת כל הצירופים השמניים מוצגת בנספח מספר 6.

טבלה 9: רשימת הצירופים השמניים השאובים מן המורות בקבוצת המחקר

קבוצת המחקר "יום ליום" (8478)

שכיחות	שכיחות	שכיחות	שכיחות
1	3	1	גאולה
1	1	1	בחינה גשמית
2	1	1	מצוות
2	1	2	צדקה
1	1	1	זכויות (על מעשים טובים)
1	1	1	יראת שמים
1	1	1	ברכי התורה
1	1	1	בעזרת ה'
1	1	1	בראית העולם
1	1	1	מידה מגונה
1	1	2	הלכה (דין)
1	1	1	שידוך
1	1	1	תפילה
1	1	1	דין שינוי מקום
1	1	1	יוצאי חלציך
1	1	2	קודש
1	1	1	דין תרה
1	1	1	שכווי
1	1	1	רבנים
63 מתוך 8478			סה"כ
0.74%			ובאחוזים

טבלה 10: רשימת הצירופים השמניים השאובים מן המקורות בקבוצת הביקורת

קבוצת הביקורת "משפחה" (5079)	
שכיחות	
1	שבת
3	יום חול
1	מבחינה דתית
1	ברוך ה'
1	גזל זמן (בזבוז זמן)
2	מצווה
1	הכוונה שבלב
7 מתוך 5079	סה"כ
0.14%	ובאחוזים

מן הממצאים עולה כי שכיחות השימוש בצירופים שמניים השאובים מן המקורות גדול בצורה מובהקת ($P < 0.0001$) אצל קבוצת המחקר, קוראי "יום ליום" (0.74%), לעומת שכיחות השימוש בצירופים שמניים השאובים מן המקורות אצל קבוצת הביקורת, קוראי "משפחה" (0.14%).

יש להניח כי הסיבה לכך נעוצה בעובדה שרבים מקוראי "יום ליום" הם חוזרים בתשובה, ועל סמך מחקרו תימור (תשנ"ו, עמ' 74) נמצא כי החוזר בתשובה עושה שימוש רב באוצר מילים מן המשלב הדתי על מנת ליצור לעצמו דימוי חדש של אדם דתי.

הנחה נוספת: ברקע התיאורטי ציינו כי החברה המזרחית היא בעיקרה שומרת מסורת בהשוואה לכלל הציבור בארץ. נראה כי הפער זה קיים גם בחברה החרדית, כלומר, הציבור מעדות המזרח חדור יותר באמונה תמימה בהשוואה לציבור האשכנזי, ותופעה זו מתבטאת גם בלשונו.

צירופים שמניים הקשורים להווי החרדי ולמוסדותיו

ישנם צירופים השגורים בפי כלל הציבור, אך הציבור החרדי יוצק לתוכם משמעות אחרת (ואפשר לכנותם תחדישים), וכן קיימים צירופים הנהוגים בשימוש על ידי כלל הציבור אולם בשל ההווי החרדי, הציבור החרדי נזקק להם לעתים קרובות יותר. זילברשלג (1998, עמ' 76-77) מציין, כי הציבור החרדי משתמש במילים, שהיו נהוגות בארץ בשנות החמישים, אך יצאו מן האופנה. להלן הצירופים שנמצאו:

טבלה 11: צירופים שמניים הקשורים להווי החרדי ולמוסדותיו

קבוצת המחקר		
הסבר	שכיחות	צירוף שמני
כיסוי ראש		פאה
כיסויי ראש		פאות
צירוף בעל קונוטציה חיובית בניגוד לצירוף: מרובת ילדים		משפחה ברוכת ילדים

קבוצת המחקר

הסבר	שכיחות	צירוף שמני
	4	חרדי
	1	חרדית
יותר חרדית מחרדית ממוצעת, מחמירה בקיום מצוות	1	חרדית חזקה
	1	חרדים
	3	משפחה חרדית
	2	בית ספר חרדי
ישיבה על יסודית, המקבילה לגיל ביה"ס התיכון (13-17)	1	ישיבה קטנה
שנה ראשונה בישיבה על יסודית ועל תיכונית	1	שיעור אי
אגודה התנדבותית העוסקת במתן סיוע נפשי ורוחני לאכלוסיה החרדית	1	"לב לאחים"
בי"ס על יסודי לבנות חרדיות. מקביל לתיכון + כיתות המשך להכשרה מקצועית	6	סמינר
	1	דתי
	1	שיעורי יהדות
מקרה בו חרדי או חרדית חזרו בשאלה	1	מקרה קלוקל
בנות כיתה שאינן מתנהגות כראוי לבנות חרדיות	1	כיתה מקולקלת
ההפך מקלוקל. מקרה בו התודעה החרדית מתחזקת	1	חיזוק
	1	חלשה מבחינה דתית
בחוג החרדי קיימת לעתים הפרדה בין הבנות הספרדיות לאשכנזיות	1	הכיתה הספרדייה
	1	אשכנזיות
	1	ספרדית
נושא המעסיק מאוד את אוכלוסיית המחקר	1	בנות ספרדיות
המוגדרת גם ככיתה מיוחסת יותר בהשוואה לכיתה הספרדייה	1	הכיתה האשכנזית
המקפידים בצורה מופרזת על מצוות הדת	1	קיצונים
תחנת רדיו המשדרת לציבור החרדי	1	תחנה חרדית
	1	רבנים ספרדיים
המושרים ע"י זמרים שאינם חרדיים, ואסורים בשמיעה ע"י החרדים	1	שירים חילוניים
של זמרים שאינם נמנים על החרדים	1	קסטות חילוניות
שם נרדף לשירים חילוניים	1	שירים מלוכלכים
אסורה בלבישה, כי לובשות אותה בנות דתיות שאינן חרדיות. בת חרדית לא תלך עם חצאית שאורכה מגיע לרצפה.	2	חצאית יותר מ-10 ס"מ מתחת לברך
בניגוד לכיפה סרוגה, שאותה חובשים הדתיים	1	כיפה שחורה
בת חברותית, שם תואר שיצא מזמן מהאופנה בחברה הכללית, ואת מקומו ממלאים שמות התואר: קולית, שאקלית	1	חברהמנית
שכנוע של חילוני את הדתי, כמוכן. ביטוי שלילי שקשור בחילוניים	1	שטיפת מוח

קבוצת המחקר (המשך)

הסבר	שכיחות	צירוף שמני
ביטוי לא נורמטיבי ל: חייבים לגרוב גרביים (כמו: חייב מיתה)	1	חייב גרביים
	2	ברוך ה'
טלויזיה, שאת שמה אין להעלות על דל השפתיים בחברה החרדית	1	המכשיר
מצב הנפוץ בקרב בנות חרדיות המבטא יחס נפשי מיוחד לבת או למורה מסוימת. דומה להתאהבות	1	תסבוך
כנ"ל	1	תסבוכת
בת בעלי רגשי נחיתות	1	נחיתית
מבחנים חיצוניים כלל ארציים של בתי הספר החרדיים, בניגוד לבחינות פנימיות	1	חוצים
בנות ספרדיות ש"מנסות" לנהוג כאשכנזיות, ומתחברות לאשכנזיות (הביטוי בשימוש גם בחברה הכללית)	1	משוכנזות
	56	סה"כ מתוך
	0.66%	8478 מילים

קבוצת הביקורת

הסבר	שכיחות	צירוף שמני
	2	ברוכת ילדים
	1	מתוסבכת עלי
בנות שמתלבשות ומתנהגות בצורה שאינה הולמת בת חרדית. הכוונה לחילוניות ולדתיות לאומיות - "מזרחיסטיות"	1	רחוביות
	1	מבחינה דתית
	1	
	5	סה"כ מתוך
	0.01%	5079 מילים

מן הממצאים עולה בצורה מובהקת ביותר ($P < 0.001$) כי שכיחות הצירופים השמניים הקשורים להווי החרדי ומוסדותיו אצל קבוצת המחקר, קוראי "יום ליום", עולה בהרבה על שכיחות הצירופים השמניים הקשורים להווי החרדי ולמוסדותיו אצל קבוצת הביקורת, קוראי "משפחה".

פעלים וצירופים פועליים

זילברשלג (1988, עמ' 76-77) מציג צירופים פועליים ומשפטים מיוחדים הנמצאים בשימוש אצל החרדים, המהווים אלוזיה למאמר חז"ל. כגון: "אבקת כביסה מכבסת ללא רבב, מהווה

רמיזה למאמר חז"ל: "תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה". צירופים פועליים ייחודיים לחברה החרדית נמצאו גם במחקרנו:

פעלים , צירופים פועליים ומשפטים השאובים מן המקורות
 בסעיף זה יובאו משפטים, פעלים וצירופים פועליים שנמצאו במקורות היהדות על פי פרויקט השו"ת. הצירופים הפועליים מצוטטים לעתים באופן מדויק מן המקור, לעתים באופן חלקי, ולעתים אף מעוות (אך ברור מעל לכל ספק המקור). הממצאים מובאים בטבלות: 12,13 ו-14.
פעלים וצירופים פועליים הקשורים להווי החרדי

טבלה 12: צירופים פועליים ומשפטים השאובים מן המקורות בקבוצת המחקר

קבוצת המחקר		
הסבר	שכיחות	צירופים פועליים ומשפטים
	1	קיבלתי קבלות
	1	לא תקום בתחיית המתים
ברכה או תודה	6	יישר כוח
	1	בשם ה' נעשה ונצליח
	1	משיבה כהלכה
	1	ה' ישלם שכרך
	1	ה' יעזור
להתנקות מחטאים	1	לטהר את הגוף
חזר בשאלה, התגייס לצה"ל, שינה ממנהגיו	1	ירד ברוחניות
לשיר פיוטים כמנהג עדות המזרח	1	יודע לשיר ולפייט
עליה לתורה בשבת, שני וחמישי	1	לקרוא בתורה
מעמיד בניסיון	1	הקב"ה נותן ניסיון
	1	הוא נברא בצלם אלוקים
התרחק משכנ רע כי הוא יכול להשפיע עליך לרעה (רש"י: אוי לרשע ואוי לשכנו)	1	"הרחק משכנ רע"
טובה ביותר, אשת חייל	1	עולה על כולנה
שיר לכבודו של אריה דרעי	1	"אל תירא"
נמצאת במצוקה	1	נתונה במיצר קשה
הלוואי (יהי רצון) שהשם יעזור לך במציאת פתרון לבעייתך	1	יה"ר שה' יטמון בך עצות נכונות.
ה' יתן לך שכר על מעשייך הטובים	1	בשם ה' יתברך נעשה ונצליח
בעזרת ה' נצליח	1	תהיי השליח הטוב מאת השי"ת
תעזרי לי בעזרת ה'	1	"כמים הפנים לפנים, כן לב
כשם שאדם מתייחס לחברו, כך חברו מתייחס אליו	1	אדם לאדם"
	1	ה' ישלם שכרך כפליים,
	1	תזכי לראות נחת
	1	תבורכי מני עליון

קבוצת המחקר (המשך)

הסבר	שכיחות	צירופים פועליים ומשפטים
	1	ה' יתברך
מסיטה אותי לדבר עבירה	1	מקלקלת אותי
	6	השכנה קלקלה אותי.
גורמת לי להתחזק באמונתי	1	מחזקת אותי
ללמד עליה סנגוריה	1	לדון אותה לכף זכות.
	1	ה' משפיל גאים ומגביה שפלים.
ה' נותן לתרנגול בינה (להבחין בין יום לבין לילה)	1	הוא הנותן לשכוי...
	40	סה"כ

טבלה 13: פעלים בודדים שאובין מן המקורות בקבוצת המחקר

קבוצת המחקר

הסבר	שכיחות	פעלים בודדים
נעשה חרדי יותר, מקפיד במצוות. זהו פועל בעל קונוטציה חיובית ל"חזר בתשובה"	1	התחזק
עלי והצליחי	1	חזקי ואמצי
אתנהג כחילונית או כדתית לאומית	1	אתקלקל
להתנהג כחילונית	1	להתקלקל
	1	מתפללת
באמונה	1	להתחזק
להגיע למדרגות רוחניות גבוהות	1	להתעלות
	7	סה"כ

טבלה 14: צירופים פועליים ומשפטים שאובין מן המקורות בקבוצת הביקורת

קבוצת הביקורת

הסבר	שכיחות	צירופים פועליים ומשפטים
עוזרים לזולת	1	גומלי חסדים
מארחים	1	מכניסי אורחים.
	1	ליטול ידים
לא הולם לבת חרדית	1	לא מתאימה לבת ישראל
אגלה לך את אשר בלבי	1	אשפוך לשפניך שיחי
	5	סה"כ

בסעיף זה אציין פעלים וצירופים פועליים שאנו רגילים לשמוע על ידי כלל הציבור, אולם הציבור החרדי יצק לתוכם תוכן אחר הקשור להווי החרדי, או בגלל אופיו המיוחד של הציבור החרדי הוא מרבה להשתמש בהם יותר מאשר כלל הציבור. כן נמצאו פעלים וצירופים פועליים, שבעבר נהגו להשתמש בהם (שנות החמישים, ששים) בציבור הכללי, והיום ירדו מגדולתם, ונמצאים בשימוש בעיקר בחוגים החרדיים. כן נמצאו חידושי פעלים. הממצאים מובאים בטבלה 15.

טבלה 15: פעלים וצירופים פועליים הקשורים להווי החרדי בקבוצות המחקר

קבוצת המחקר		
הסבר	שכיחות	צירופים פועליים
פועל מלשון אירופית, מקובל בסוציולקט החרדי	1	פיברקה
עוברת על מצוות הדת	1	נופלת
מי יתחתן איתך	1	מי ייקח אותך?
חזר בשאלה	1	ירד מהפסים
לא מתפללת את התפילה ברצף	1	תשסנקו אותי
בעבירות	1	נגררת לידי דילוגים בתפילה
	1	אני נכשלת
	7	סה"כ

קבוצת ביקורת

כאן לא נמצאו צירופים פועליים הקשורים להווי החרדי. שכיחות הפעלים והצירופים הפועלים הקשורים להווי החרדי היא מועטה, ואף על פי כן מן הראוי לציין משום ייחודיותם, יחד עם זאת, בנייתו הסטטיסטית חיברתי בין שתי הקטגוריות של הפעלים והצירופים הפועליים (אלה השאובים מן המקורות ואלה הקשורים להווי החרדי) וסיכום הממצאים מובא בטבלה מספר 16.

טבלה 16: סיכום שכיחות פעלים וצירופי פעלים השאובים מן המקורות והקשורים להווי החרדי

ביקורת "משפחה"			מחקר "יום ליום"		
%	מספר פעלים	מספר פעלים בקורפוס	%	מספר פעלים	מספר פעלים בקורפוס
0	0	925	0.9	14	1585
אחוז	צירופי פעלים	מספר משפטים בקורפוס	אחוז	צירופי פעלים	מספר משפטים בקורפוס
0.97	5	512	4.38	40	913

מן הממצאים עולה בבירור כי שכיחות הפעלים השאובים מן המקורות ומן ההווי החרדי מאפיינת רק את קבוצת המחקר (0.09% לעומת 0% בקבוצת הביקורת), וכן שכיחות צירופי הפעלים השאובים מן המקורות ומן ההווי החרדי אצל קבוצת המחקר (4.38%) עולה בצורה מובהקת על זו של קבוצת הביקורת (0.097%).

כפי שניתן לראות מתוך הטבלאות, רוב הצירופים המיוחדים, הן השמניים והן הפועליים, נובעים מאסוציאציה למקורות היהודיים, המהווים רקע תרבותי משותף לדוברי סוציולקט זה. מגמה זו בולטת יותר בביטויים השמניים, ופחות בביטויים הפועליים. ייתכן כי הדבר נובע מצורך מתמיד בחידוש לשוני בתחום הפעלים.

האסוציאציה מן המקורות יכולה להיות ציטוט מדויק ("הנותן לשכווי בינה"), ציטוט חלקי ("לדון אותה לכף זכות"), או שינוי או עיוות של המקור. העיוות יכול להיות לשוני ("עומדת בניסוי") או מושגי ("עולה על כולנה" בהקשר שלילי).

נוטריקונים וקיצורים

הכתיבה של הבנות החרדיות, בדומה לכתיבה החרדית הכללית, מאופיינת בריבוי יחסי של ראשי תיבות וקיצורים.

הספרות היהודית הדתית לדורותיה משופעת באין-ספור נוטריקונים וקיצורי מילים, ויש להניח כי הציבור האמון על כתבים אלה, יחקה את דרך כתיבתם. להלן הנוטריקונים שנמצאו:

נוטריקונים הקשורים להווי הדתי

הממצאים מובאים בטבלות: 17, 18.

טבלה 17: פעלים וצירופים פועליים הקשורים להווי החרדי בקבוצות המחקר

קבוצת המחקר

הסבר	שכיחות	נוטריקונים	הסבר	שכיחות	נוטריקונים
בסיעתא דישמיא	1	בס"ד	עם ישראל	1	עמ"י
השם	10	ה'	הקדוש ברוך הוא	3	הקב"ה
השם	4	ד'	בעזרת השם	1	בע"ה
בעזרת השם	2	בע"ה	כשהכוונה ל:	1	ר'
השם יתברך	1	השי"ת	ר' אריה דרעי		
השם ישמרהו וינצרהו	1	היו'	אדוני אבי	1	א"א
שיזכה לחיים טובים אמן	1	שליט"א	בעזרת השם	2	בעז"ה
תחיה	2	תחי'	ברוך השם	17	ב"ה
הרב עובדיה	2	הר'	יהי רצון	1	יה"ר
היצר הרע	2	היצה"ר	יום הכיפורים	1	יוהכ"פ
64 (מתוך 8478)		סה"כ 0.75%			

טבלה 18: נוטריקונים הקשורים להווי הדתי בקבוצת הביקורת

קבוצת הביקורת

הסבר	שכיחות	נוטריקונים
הקדוש ברוך הוא	1	הקב"ה
	1 (מתוך 5079 מילים)	סה"כ

מן הממצאים עולה בבירור כי קבוצת המחקר, קוראי "יום ליום" מעדיפה להשתמש בנוטריקונים הקשורים להווי הדתי (0.075%) באופן מובהק ($P > 0.001$) יותר מאשר קבוצת הביקורת, קוראי "משפחה" (0.02%).

נראה לי שהסיבה, גם כאן, נעוצה בכך שלכותבות ל"יום ליום" (קבוצת המחקר) יש צורך להוכיח את חרדיותן יותר מאשר לכותבות ל"משפחה" (קבוצת הביקורת) מאחר שרבות מכותבות "יום ליום" נמנות על ציבור החוזרים בתשובה, ובהסתמך על מחקרו של תימור (תשנ"ו) הנחנו כי קבוצה זו מרבה להשתמש בסממנים המייצגים את החברה החרדית ואת כתיבתה. אפשרות נוספת: ייתכן שבקורפוס הביקורת נמחקו הנוטריקונים בשעת ההגה והובאו הצירופים בשלמותם.

נוטריקונים שאינם שייכים להווי החרדי
הממצאים מובאים בטבלות 19, 20.

טבלה 19: נוטריקונים שאינם שייכים להווי החרדי בקבוצת המחקר

קבוצת המחקר					
הסבר	שכיחות	נוטריקונים	הסבר	שכיחות	נוטריקונים
אחר הצהרים	1	אחה"צ	כל כך	14	כ"כ
על זה	1	ע"ז	על כן	1	ע"כ
אי אפשר	1	א"א	דוגמה	1	דוג'
כמו כן	1	כמו"כ	וכדומה	2	וכד'
המורה	2	המ'	בית הספר	3	ביה"ס
בכל אופן	1	בכ"א	גם כן	1	ג"כ
אחר כך	6	אח"כ	הבית הספר	2	הביה"ס
הנרשם למעלה	4	הנ"ל	אפילו	1	אפ'
על ידי	2	ע"י	בית ספר	5	בי"ס
חס וחלילה	1	ח"ו	שיעורי בית	1	ש"ב
חס וחלילה (או: חס ושלוש)	1	ח"ח	זאת אומרת	1	ז"א
בן אדם	1	בנ"א	וכולי	3	וכו'
אם כן	1	א"כ	להתראות	1	להת'
בדרך כלל	3	בד"כ	על כך	2	ע"כ
65 (מתוך 8478)		סה"כ 0.77%	על ידך	1	ע"ד

טבלה 20: נוטריקונים שאינם שייכים להווי החרדי בקבוצת הביקורת

קבוצת הביקורת		
נוטריקונים	שכיחות	הסבר
המ'י	1	המורה
סה"כ	1 (מתוך 5079 מילים)	

מן הממצאים עולה כי שכיחות השימוש בנוטריקונים שאינם שייכים להווי החרדי דווקא, גם הוא עולה באופן מובהק ($P > 0.001$) אצל קבוצת המחקר (0.77%), על פני שכיחות הנוטריקונים האלה אצל קבוצת הביקורת (0.002%).

אפיון נוסף של הכתיבה של הבנות התבטא **בחציצה בין אותיות** שם השם באמצעות גרש, כדי להימנע מכתיבה של השם המפורש (דוגמא: הפנימיה, ייהיה, בעייה, ועוד ועוד), חציצות כאלה נמצאו רק במכתבי קבוצת המחקר, קוראות "יום ליום", ולא נמצאו במכתבי קבוצת הביקורת, קוראות "משפחה", מאחר שקורפוס הביקורת עבר עיבוד לפני שהובא לדפוס.

פרק שלישי: סיכום ומסקנות

ההנחה: לחברה החרדית יש מאפייני כתיבה מיוחדים המהווים את שפת הסנדרט שלה ושונים בתחומים רבים מן הכתיבה הנהוגה בחברה שאיננה חרדית. לעתים, **קורא שאינו מיומן בשפה החרדית ישגה בהבנת התוכן הכתוב.**

ההנחה מתבססת על ממצאיהם של: לוי (1998, עמ' 252) המציין כי המדובר ב "סגנון של קהילה סגורה עם בדיחות פרטיות משלה, שלא צריך להרחיב בהן ולפרטן כי כל אחד יבין". זילברשלג (1998, עמ' 76-77) מדגיש כי הכתיבה החרדית מתאפיינת בשימוש רב במקורות, כולל ביטויים ארמיים, רמיזות המתבססות על הידע של הקוראים במקורות. יחד עם זאת, הציבור החרדי מרבה להשתמש במילים שהיו נהוגות בארץ בשנות החמישים, אך יצאו מן האופנה.

שליזינגר (תשנ"ב, עמ' 141-147) מבחין בין סגנון כתיבתם של בעלי ידע במקורות היהדות, בר-אוריין, לבין כותבים שאין להם ידע זה. נמצא כי בתחום המילון מעדיף בר-אוריין לבחור במילה הנדירה מבין הנרדפות מרבדים שונים, מילים מלשון חז"ל והמקרא. להלן תוצאות הממצאים:

בתחום הצירופים השמניים:

ההנחה: בקבוצת הביקורת ישתמשו יותר בצירופים שמניים שאובים מן המקורות והקשורים להווי החרדי.

ההנחה מתבססת על מחקרו של תימור (תשנ"ו, עמ' 74), במחקרו על תפקיד הלשון בתהליך החזרה בתשובה אצל עבריינים, מצא, כי חלים שינויים בלשון במהלך החזרה בתשובה, וכי החוזר בתשובה עושה שימוש רב באוצר מילים מן המשלב הדתי. ההסבר לכך הוא שהחוזר בתשובה יוצר לעצמו בעזרת הלשון דימוי חדש של אדם דתי, שאינו עולה בקנה אחד עם הדימוי הקודם שלו כעבריין. דימוי חדש זה הוא תנאי הכרחי לשיקומו. שוני זה מבטא גם

שינוי בתפיסת העולם ובדרכי החשיבה של עבריינים החוזרים בתשובה. שינוי מהותי בלשון הפרט בחברה יוצר שינוי ביחס החברה שמסביבו כלפיו ושינוי מקביל בזהות העצמית שלו. במהלך השהייה בישיבה עושים העבריינים החוזרים בתשובה שימושים מיוחדים באמצעים לשוניים מגוונים כדי להבהיר לעצמם ולאחרים את תפיסת עולמם, וכדי לזכות בהכרה חברתית ובמעמד חברתי שווה לזה של שאר תלמידי הישיבה.

מתוך תשע שנות עבודתי עם אוכלוסיית קוראות "יום ליום", בנסותי לפתור את בעיותיהן האישיות במדור "רציתי לשאול", נוכחתי, כי רבות מן הכותבות הן חוזרות בתשובה. גם הרקע התיאורטי הדין באוכלוסיית מצביעי ש"ס עומד על כך שיש ביניהם חוזרים בתשובה רבים. אי לכך נראה לי, ששימוש היתר של צירופים שמניים השאובים מן המקורות, מקורו בצורך של הכותבות להוכיח לחברה, ובעיקר לעצמן, שהן אכן חרדיות של ממש. הבנות החרדיות בכללן אינן "חרדות" לחרדיותן ועל כן הן אינן חשות בצורך להרבות בשימוש במילים השאובות מן המקורות.

הסבר נוסף: בדוננו ברקע התיאורטי בחברה המזרחית, ציינו שהחברה המזרחית היא בעיקרה חברה שומרת מסורת בהשוואה לכלל הציבור בארץ. נראה לי שפער זה בין החברה המזרחית לאשכנזית קיים גם בחברה החרדית, כלומר, הציבור החרדי מעדות המזרח חדור יותר באמונה תמימה בהשוואה לציבור האשכנזי, ותופעה זו מתבטאת גם בלשונו. נבדקו צירופים שמניים, ששימושם רב במקורות היהדות, וכן צירופים שמניים הנהוגים בשימוש על ידי כלל הציבור, אך החברה החרדית יצקה לתוכם משמעות שונה מן המקובל בחברה הכללית.

בנדיקת צירופים שמניים השאובים מן המקורות:

נבדקו כל המילים השאובות ממקורות היהדות בעזרת פרויקט השו"ת. נערכה השוואת שכיחות השימוש בצירופים שמניים בין קבוצת המחקר לקבוצת הביקורת, ולהלן התוצאות:

תוצאות: מן הממצאים עולה כי שכיחות השימוש בצירופים שמניים השאובים מן המקורות גדול בצורה מובהקת ($P > 0.001$) אצל קבוצת המחקר, קוראות "יום ליום" (0.78%), לעומת שכיחות השימוש בצירופים שמניים השאובים מן המקורות אצל קבוצת הביקורת, קוראות "משפחה" (0.14%).

מסקנות: הבנות החרדיות בנות עדות המזרח משתמשות באופן מובהק בצירופים שמניים השאובים מן המקורות בהשוואה לכלל הבנות החרדיות. תוצאה זו מאששת את ההנחות המוקדמות של מחקרנו הצופות כי הכותבות ל"יום ליום", שרבות מהן חוזרות בתשובה, יגזימו בשימוש בצירופים שמניים השאובים מן המקורות על מנת להדגיש את חרדיותן.

בתחום הצירופים השמניים הקשורים להווי החרדי ולמוסדותיו:

נבדקו צירופים שמניים השגורים אמנם בפי כלל הציבור, אלא שהציבור החרדי יצק לתוכם משמעות אחרת (ואפשר לכנותם תחדישים), וכן נבדקו צירופים הנהוגים על ידי כלל הציבור, אך בשל ההווי החרדי נוקק הציבור החרדי לעשות בהם שימוש רב יותר. כמו כן נבדקו מילים שהיו נהוגות בארץ בשנות החמישים, אך יצאו מן האופנה, והמהווים לדעת זילברשלג, (1998), עמ' 76-77), כפי שהוצג ברקע התיאורטי, מאפיין חרדי.

תוצאות: מן הממצאים עולה בצורה מובהקת ביותר ($P > 0.001$), כי שכיחות הצירופים השמניים הקשורים להווי החרדי ומוסדותיו גדולה בהרבה אצל קבוצת המחקר, קוראות "יום ליום" (0.66%), בהשוואה לקבוצת הביקורת, קוראות "משפחה" (0.01%).

גם כאן, בדומה לסעיף הקודם, דומה שיש לקבוצת המחקר צורך לעסוק בתחומים הקשורים בהווי החרדי יותר מאשר לקבוצת הביקורת. תחומי הדת מעסיקים את הבנות החרדיות בנות עדות המזרח הרבה יותר מאשר את חברותיהן החרדיות האחרות.

ראוי לציין, כי בשל הצורך לעדן מילים הנמצאות בשימוש בחברה הכללית, והנחשבות כלא צנועות בחברה החרדית, נוצרו תחדישים רבים (בקבוצת המחקר ובקבוצת הביקורת), לדוגמה: מאחר ש"התאהבות" בזולת אינה לגיטימית, משתמשים במילה "תסבוך" במקומה, בנות שיצאו לתרבות רעה יכוננו "רחוביות".

מילים נוספות המשמשות במשמעויות שונות בחברה החרדית ובחברה הכללית הן, לדוגמה: "ישיבה קטנה", שאין משמעותה ישיבה הקטנה במספר תלמידיה או בגודל המבנה שלה, כפי שהיינו יכולים לחשוב, אלא ישיבה לצעירים המקבילים בגילם לתלמידי ביי"ס תיכון. וכן: "שיעור אי", אין משמעותו שיעור ראשון, כפי שהיינו יכולים לחשוב, אלא שנה ראשונה בישיבה (בדומה לכיתה ט' בתיכון, או בדומה לשנה ראשונה באוניברסיטה וכו').

הצורך להזהיר את הציבור מהתרבות החילונית, אף הוא משמש כר נרחב לביטויים מיוחדים, לדוגמה: "שירים מלוכלכים", אין הכוונה לשירי זימה, כפי שהיינו יכולים לחשוב, אלא לכל השירים הישראליים המושרים על ידי זמרים שאינם חרדיים,

כמו כן ניתן למצוא מילים משנות החמישים, שנס לחן בחברה הישראלית, והן משמשות היום בעיקר את החברה החרדית, לדוגמה: "חברהמנית", שלאחרונה נוהגים לכנותה בחברה הכללית, "קולית" או "שאקלית" וכו'.

מילים שהם חידושים של ממש נמצאו, לדוגמה: "נחיתית" - בעלת רגשי נחיתות. "משוכנוזות" - בנות מעדות המזרח המנסות להתנהג כמו אשכנזיות.

מסקנה: הבנות החרדיות בנות עדות המזרח משתמשות באופן מובהק בצירופים שמניים הקשורים להווי החרדי ולמוסדותיו.

מסקנה הראויה למחקר נוסף: בתחום המילוני יש שוני רב בין השפה החרדית לשפה המדוברת בארץ, ויש להיזהר במתן פירושים למאמר בעיתון חרדי, או להרצאה של אישיות רבנית. ייתכן, שהשומע שאינו נמנה עם הזרם החרדי, אינו מבין כלל במה דברים אמורים. בתחום פעלים וצירופים פועלים:

ההנחה: גם כאן ימצאו יותר צירופים פועליים השאובים מן המקורות והקשורים להווי החרדי בקבוצת המחקר בהשוואה לאוכלוסיית הביקורת.

נבדקו פעלים וצירופים פועליים הקשורים למקורות, וכאלה שאין להם קשר ישיר למקורות, אך הם נמצאים בשימוש רב בקרב החברה החרדית מהסיבות שמנינו בתחום הצירופים השמניים. בתחום פעלים וצירופים פועליים השאובים מן המקורות והקשורים להווי החרדי: נבדקו בעזרת פרויקט השו"ת פעלים וצירופים פועליים שנמצאו במקורות היהדות, וכן כאלה הקשורים להווי החרדי.

תוצאות: מן הממצאים עולה בבירור כי שכיחות הפעלים השאובים מן המקורות ומן ההווי החרדי אצל קבוצת המחקר (0.9%) עולה בצורה מובהקת ביותר על זו של קבוצת הביקורת (0%), וכן שכיחות הצירופים הפועליים השאובים מן המקורות ומן ההווי החרדי אצל קבוצת המחקר (4.38%) עולה בצורה מובהקת על זו של קבוצת הביקורת (0.97%).

מסקנות: יש להניח כי גם כאן, כבסעיפים הקודמים, יש לבנות החרדיות מעדות המזרח יתרון על עמיתותיהן, החרדיות האחרות, בגלל הצורך להציג את חרדיותן ובגלל הצורך לעסוק בשאלות הקשורות להווי החרדי.

בפרק זה נמצאו **תחדישים**, כגון: הפועל "לששנק", שפירושו להפוך מישהו אחר לאוהד מפלגת ש"ס. וכן נמצאו פעלים הנהוגים בשימוש במשמעות אחרת בחברה הכללית, לדוגמה: "נופלת" - עוברת על מצוות הדת, וכן, "לקבל קבלות" - להחליט לקיים מצוות נוספות. וקורא שאינו מכיר את השפה המיוחדת יכול לטעות בפירוש.

בתחום נוטריקונים וקיצורים:

ההנחה: הכתיבה החרדית משופעת בנוטריקונים ובקיצורי מילים, והיא מחקה בכך את הספרות ההלכתית הדתית לדורותיה, אולם נראה לנו כי גם בתחום זה תהיה ידה של קבוצת המחקר על העליונה.

ערכנו השוואה בשכיחות הנוטריקונים בין שני הקורפוסים ונמצא:

בבדיקת נוטריקונים הקשורים להווי הדתי:

בדקנו את שכיחות הנוטריקונים הנוגעים לעניינים דתיים כגון: בע"ה, בס"ד.
תוצאות: מן הממצאים עולה בבירור כי קבוצת המחקר, קורפוס קוראות "יום ליום" מעדיפה להשתמש בנוטריקונים הקשורים להווי הדתי (0.75%) באופן מובהק ($P > 0.001$) יותר מאשר קבוצת הביקורת, קורפוס קוראות "משפחה" (0.02%).
מסקנה: בנות עדות המזרח מרבות להשתמש בנוטריקונים מן הסיבות שמנינו בסעיפים הקודמים, קרי: תחושת ההזדהות עם טקסטים בעלי אופי דתי.

בתחום נוטריקונים שאינם שייכים להווי החרדי:

בדקנו את שכיחות הנוטריקונים הנמצאים בשימוש אצל כלל הציבור, אולם הציבור החרדי נוטה לעשות בהם שימוש רב יותר, בדומה לספרות דתית לדורותיה העושה שימוש נרחב בנוטריקונים ובקיצורים.

תוצאות: מן הממצאים עולה כי שכיחות השימוש בנוטריקונים שאינם שייכים לענייני דת, גם הוא עולה באופן מובהק ($P > 0.001$) אצל קבוצת המחקר (0.77%), על פני שכיחות הנוטריקונים האלה אצל קבוצת הביקורת (0.02%).

מסקנה: בנות חרדיות בנות עדות המזרח מרבות להשתמש בנוטריקונים וקיצורים מכל סוג יותר מאשר חברותיהן החרדיות בכלל.

הסתייגות: ייתכן שגם בעניין זה התערבה מערכת העיתון בקורפוס הביקורת והמירה את הנוטריקונים בצירופים המלאים בטרם הובא הקורפוס לדפוס (למרות שנאמר לי כי לא נעשו שינויים מהותיים בגוף הקורפוס).

חוצצים:

אפיון נוסף של הכתיבה החרדית מתבטא בחציצה בין אותיות שם השם באמצעות גרש, כדי להימנע מכתיבה של השם המפורש לדוגמה: הפנימייה, ייהיה, בעייה, ועוד. חציצות כאלה נמצאו רק במכתבי קבוצת המחקר של קוראות "יום ליום", ולא נמצאו במכתבי קבוצת הביקורת של קוראות "משפחה", מאחר שקורפוס הביקורת עבר עיבוד לפני שהובא לדפוס.

סיכום אפיונים לשוניים ייחודיים לסוציולקט החרדי:

בכל המאפיינים המיוחדים שנבדקו: צירופים שמניים, פעלים וצירופים פועליים, נוטריקונים וקיצורים, עלתה באופן מובהק שכיחות השימוש במאפיינים המיוחדים אצל הבנות החרדיות בנות עדות המזרח על פני שכיחותו אצל כלל הבנות החרדיות.

ההנחה היא שרבות מהבנות הקוראות את השבועון "יום ליום" של תנועת ש"ס הן חוזרות בתשובה, ומרגישות צורך לסגל לעצמן סוגלי לשון חרדיים יותר מאשר החברה החרדית בכללה, בגלל הצורך שלהן להוכיח לחברה, ובעיקר להן עצמן, כי השתלבו כראוי בחברה החרדית. **סיבה נוספת:** החברה ממוצא מזרחי ידועה כמסורתית יותר בהשוואה לחברה ממוצא אשכנזי, ויש להניח שיחס זה קיים גם בחברה החרדית. ייתכן כי השימוש הרב בסוגלים חרדיים אצל בנות מעדות המזרח מבטא את אמונתן התמימה והבלתי ניתנת לערעור בבורא עולם.

הצעה למחקר נוסף:

א. על מנת לקבל תמונה שלמה יותר על הכתיבה החרדית, ראוי היה לערוך מחקר השוואתי בין כתיבתן של נערות חרדיות לעיתון, לבין כתיבתן של נערות חילוניות לעיתון.
ב. מן הראוי היה לערוך "מילון חרדי" שיכיל בתוכו מילים שמשמעותן בציבור החרדי שונה מזו שאנו רגילים לה היום; מילון כזה יוכל להיות לעזר רב לציבור שאינו מצוי בשפה החרדית ואולי להוות גשר לקשר.

רשימה ביבליוגרפית

- זילברשלג, די (סתיו 1998). א געזונטע רעיון. **פנים** 7 עמ' 76-77.
- זילברשלג, די (י"ג בניסן תשס"א). השפה החרדית, טרימנולוגיה שאיננה נלמדת בקורסי הפרסום. **מוסף מיוחד** בקהילה, עמ' 4.
- לוי, אי (1988). **החרדים**. ירושלים: הוצאת כתר.
- שליזנגר, יי (תשנ"ב) רכיבי סגנון של לשון מלומדים: עיונים במשלב העיתונאי. **ביקורת ופרשנות** 28 רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן, עמ' 141-147.
- תימור, אי (תשנ"ו). תפקיד הלשון בתהליך החזרה בתשובה של עבריינים. **בלשנות עברית**, 40 עמ' 80-67.